

เพลงปลุกใจของวงสุนทราภรณ์: เครื่องมือโน้มน้าวจิตใจสู่ค่านิยมตะวันตก

PATRIOTIC SONGS OF SUNTHARAPORN BAND: PERSUASIVE TOOLS TO WESTERN VALUES

นิติพรรณ สุวาท^{1*}
Nitipan Suwat^{*}

Received : 28 August 2019

Revised : 20 December 2019

Accepted : 25 December 2019

บทคัดย่อ

เพลงปลุกใจของวงสุนทราภรณ์: เครื่องมือโน้มน้าวจิตใจสู่ค่านิยมตะวันตก มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายบทบาทและการใช้งานเพลงปลุกใจของวงดนตรีสุนทราภรณ์ในฐานะเครื่องมือโน้มน้าวจิตใจประชาชน เป็นการศึกษาตามแนวทางมานุษยวิทยา ครอบคลุมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์เพื่อสะท้อนเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามเหตุการณ์ทางสังคม

ผลการศึกษาบทบาทและการใช้งานเพลงปลุกใจของวงสุนทราภรณ์ สามารถสรุปได้ 4 ประเด็น คือ 1) สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชาติมหาอำนาจแถบตะวันออกและตะวันตกผ่าน 2 ช่องทาง คือ ทางเศรษฐกิจและทางการทหาร 2) ค่านิยมตะวันตกในสังคมไทยเกิดจากการแพร่กระจาย 2 ลักษณะ คือ บุคคลนอกวัฒนธรรมเป็นผู้นำพาและบุคคลในวัฒนธรรมเป็นผู้นำพาจากเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ความเชื่อของคนในสังคมไทย จนส่งผลให้เกิดพฤติกรรมใหม่และวิถีชีวิตใหม่ ภายใต้นโยบาย “รัฐนิยม” 3) วงดนตรีสุนทราภรณ์และวงดนตรีกรมโฆษณาการดำเนินบทบาททางสังคมควบคู่กัน คือ วงดนตรีสุนทราภรณ์ เป็นวงดนตรีรับจ้างนอกเวลาราชการ ส่วนวงดนตรีกรมโฆษณาการ เป็นวงดนตรีหลักของรัฐบาล มีหน้าที่บรรเลงเพลงตามคำสั่งรัฐบาลผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ เช่น เพลงปลุกใจ เพลงสถาบัน เพลงเยาวชน เพลงเทศกาล 4) เพลงปลุกใจของวงดนตรีสุนทราภรณ์เป็นเครื่องมือที่รัฐบาลใช้ประชาสัมพันธ์และสื่อสารกับประชาชน โดยประพันธ์เนื้อร้องด้วยภาษาและถ้อยคำเป็นสื่อเพื่อปลุกใจ ปลอบใจ ชักชวน แนะนำ บอกกล่าว และอธิบาย ผลจากการโน้มน้าวได้ส่งผลให้ประชาชนเข้าใจเจตนาของรัฐบาล 2 ประเด็น คือ ด้านสังคม เข้าใจถึงเจตนาเพื่อให้รักชาติบ้านเมือง และด้านวัฒนธรรม เข้าใจถึงเจตนาที่ต้องการให้ประเพณีและปฏิบัติตนตามแบบสากล

คำสำคัญ: เพลงปลุกใจ สุนทราภรณ์ การโน้มน้าว ค่านิยมตะวันตก

¹ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

¹Department of Music, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kanchanaburi Rajabhat University

*ผู้พิมพ์ประสานงาน E-mail: koy.wow@hotmail.com

ABSTRACT

The objective of this Patriotic Songs of Suntharaporn band: Persuasive tools to Western values was to explain the role and use of Patriotic Songs of the Suntharaporn band as a tool to convince the mind of the people. This study is a study based on anthropology. The data is collected from the study of the documents of the interview and were presented with descriptive analysis in order to reflect the story of cultural change according to social events.

The results of the study of the roles and use of the Patriotic Songs of the Suntharaporn band can be summarized as 4 issues. 1) Thai society has been influenced by superpower countries in the East and West through 2 channels, which are economic and military. 2) Western values in Thai society are caused by two types of propagation. It is that people outside the culture are leaders and people in culture who are leaders. The change of government in 1932 reflects the change of thinking and belief of people in Thai society. It results in new behaviors and new lifestyles under the policy of "conventions of state". 3) Suntharaporn band and the Department of Advertising Band together to perform social roles. Suntharaporn band is a band that is hired in addition to the office hours. The Department of Advertising Band is the main band of the government. They have the duty to play songs according to government orders through radio stations of the Department of Advertising such as Patriotic Songs, Institutional Songs, Youth Songs, and Festival Songs. 4) The patriotic Songs of the Suntharaporn band are instruments that the government uses to publicize and communicate with the people. The lyrics are written in language and words that convey to encourage, comfort, persuade, suggest, inform and explain. The result of persuasion affects the people. They understand the intent of the government on two issues. In terms of society, people understand the intention of patriotism. In terms of culture, people understand the intention of the government to want them to behave and act in a universal way.

Keywords: Patriotic Songs, Suntharaporn, Persuasion, Western Values

บทนำ

ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของชาติไทย แสดงให้เห็นถึงบทบาทและการใช้งานเกี่ยวกับดนตรีในหลายลักษณะ เช่น เพื่อความบันเทิง เพื่อประกอบพิธีกรรมในวิถีชีวิต เพื่อการบำบัด เพื่อการบ่งบอกเอกลักษณ์ เพื่อแสดงสัญลักษณ์ ในทุกลักษณะของการใช้งานมักแสดงรูปแบบของดนตรีและบทเพลงที่แตกต่างกันตามเหตุผลของความเชื่อทางวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และค่านิยมของกลุ่มชนในสังคม ทั้งนี้การนำเสนอเรื่องเพลงปลุกใจของวงสุนทราภรณ์: เครื่องมือโน้มน้าวจิตใจสู่

ค่านิยมตะวันตก เป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาหรือจิตวิทยา โดยเชื่อมโยงข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลและการศึกษาจากเอกสาร เพื่ออธิบายข้อมูล จำนวน 4 ประเด็น คือ 1) การแพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกสู่สังคมไทย 2) ค่านิยมตะวันตกในสังคมไทย 3) บทบาททางสังคมของวงดนตรีสุนทราภรณ์ 4) เพลงปลุกใจของวงดนตรีสุนทราภรณ์ รวมทั้งเป็นการย้ำเตือนสติคนในชาติเพื่อก่อให้เกิดความรักและหวงแหนความเป็นชาติไทยภายใต้แนวคิดทางประวัติศาสตร์ โดยนำเสนอข้อมูลสำคัญ ดังนี้

การแพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกสู่สังคมไทย

พื้นฐานทางสังคมไทยในปัจจุบัน มีบางส่วนเป็นผลจากการรับอิทธิพลนานาอารยประเทศ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์เรื่อยมา มีทั้งการรับจากกลุ่มชาติมหาอำนาจแถบตะวันออกและตะวันตก สำหรับชาติตะวันตกที่มีบทบาทต่อสังคมไทยในสมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ประกอบด้วย โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน ฯลฯ ส่วนใหญ่มีบทบาทจากความสัมพันธ์ทางการค้า โดยการแลกเปลี่ยนและซื้อขายผลิตผลทางการเกษตร แต่บางกลุ่มมีบทบาทลักษณะการคุกคามจนเกิดการเผชิญหน้าทางการทหาร ทั้งนี้ จากยุทธการล่าอาณานิคมของกลุ่มชาติตะวันตกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914-1918) แสดงให้เห็นถึงภาวะการณ์แห่งความต้องการอำนาจ กอปรกับในช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาแห่งการพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 มีเหตุจากการสะสมปัญหาตั้งแต่ช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม (คริสต์ศตวรรษที่ 18) ซึ่งกลุ่มชาติมหาอำนาจพยายามออกล่าอาณานิคมเพื่อกระจายสินค้าและแสดงแสนยานุภาพทางการทหาร นอกจากนี้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นสงครามที่นับว่ามีความรุนแรงและขยายตัวเป็นวงกว้างอย่างรวดเร็ว ทั้งในแถบยุโรป แอฟริกาเหนือ มหาสมุทรแปซิฟิก รวมทั้งในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออก ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อถึงบริเวณพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (คณะกรรมการผลิตชุดวิชาสาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2561) ด้วยเหตุการณ์ทางการค้าและการเผชิญหน้าทางการทหารดังที่ได้กล่าวไว้ จึงเป็นเหตุให้เกิดการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมจากภายนอกสู่สังคมไทย ดังที่ ปัญญา รุ่งเรือง ได้อธิบายไว้ในเอกสารประกอบการแสดงดนตรี “เยาวชนดนตรีไทยเฉลิมพระเกียรติ” ครั้งที่ 1 โดยกระทรวงวัฒนธรรมและสมาคมครูดนตรีว่า การเคลื่อนที่ทางวัฒนธรรมมักอาศัยช่องว่างของการเดินทาง การโยกย้ายที่อยู่อาศัย การปฏิสัมพันธ์ทางการทูต การปฏิสัมพันธ์ของประชาชน ซึ่งล้วนเป็นบ่อเกิดของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม โดยการรับ การแลกเปลี่ยน และการหยิบบ่มทางวัฒนธรรม จนเกิดการกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมของตนเอง ยิ่งนานยิ่งยากที่จะแยกระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมที่หยิบบ่มมา (กระทรวงวัฒนธรรมและสมาคมครูดนตรี, 2561) ทั้งนี้ การเคลื่อนที่ทางวัฒนธรรมจากภายนอกสู่สังคมไทย พบว่า มีการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมดนตรีจากภายนอกสู่วัฒนธรรมดนตรีแบบฉบับของไทย ผู้เขียนขอเสนอรายละเอียด โดยแบ่งเป็น 3 สมัย คือ สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเบื้องต้น ดังนี้

สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สังคมไทยได้รับอิทธิพลหลายอย่างจากอินเดีย เช่น ระบบการปกครอง ศาสนา เป็นต้น มีการสันนิษฐานว่า บางส่วนของดนตรีไทยและเครื่องดนตรีไทยน่าจะได้รับการบ่มเพาะจากอินเดีย โดยพบหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงลัทธิที่ 1 ซึ่งจารึกเรื่องราวของชาวสุโขทัยเกี่ยวกับความเคร่งครัดในพุทธศาสนาอย่างมาก และในศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 2

พบข้อความที่ระบุถึงดนตรีไทย ว่า “เสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ” แสดงให้เห็นถึงการมีอารยธรรมประจำชาติ จึงสันนิษฐานได้ว่าในสมัยนี้น่าจะมีเครื่องดนตรีไทยครบทั้ง 4 ประเภทแล้ว จากข้อมูลดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงให้เกิดการสันนิษฐานเพิ่มว่า ชาวสุโขทัยก็ต้องได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชนชาติดั้งเดิมที่มีเขตแดนติดต่อกัน เช่น กลุ่มขอม กลุ่มล้านนา กลุ่มล้านช้าง เป็นต้น

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีได้สืบสานวัฒนธรรมดนตรีไทยต่อจากกรุงสุโขทัย (วัฒนธรรมภายใน) รวมทั้งได้รับและหลอมรวมวัฒนธรรมจากการรวมอาณาจักรหลังชนะสงคราม เช่น กลุ่มเขมร กลุ่มมอญ เป็นต้น (วัฒนธรรมภายนอก) เมื่อกรุงศรีอยุธยาเกิดความเข้มแข็ง ส่งผลให้หลายอาณาจักรข้างเคียงต้องน้อมสวามิภักดิ์ จนเกิดเป็นความมั่นคงของบ้านเมือง ประชาชนมีโอกาสสร้างและวางรากฐานด้านวัฒนธรรม จึงส่งผลให้ก่อเกิดแบบแผนของวัฒนธรรมดนตรีไทยแบบฉบับ (Thai Classical Music) ซึ่งนับว่าเป็นยุคทองของดนตรีไทยและศิลปะหลายแขนง ในช่วงเวลานี้ก่อเกิดองค์ประกอบทางดนตรีที่ส่งผลจนถึงปัจจุบัน เช่น รูปแบบการจัดวงดนตรี บทเพลง บทบาทการใช้งาน ระบบเสียง เป็นต้น ทั้งนี้ วัฒนธรรมดนตรีไทยได้สูญสิ้นกระจัดกระจายครั้งเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2310) ด้วยเหตุจากการถูกกวาดต้อนผู้คน นักปราชญ์ และวัฒนธรรมไปเป็นเชลยสงคราม

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 1-3 เป็นช่วงเวลาแห่งการฟื้นฟูบ้านเมืองให้กลับมารุ่งเรืองเหมือนดังที่เคยเป็นมา (เริ่มรื้อฟื้นบ้านเมืองตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี) จึงเกิดการรื้อฟื้นและพัฒนาบ้านเมืองหลายด้าน ทั้งด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านวิถีการดำเนินชีวิต ด้านวัฒนธรรม เป็นต้น โดยการเสาะแสวงหานักปราชญ์และรวบรวมศิลปินที่กระจัดกระจาย ให้กลับมามีบทบาทในการรื้อฟื้นและพัฒนาสังคม รวมทั้งมีการเปิดรับต่างชาติมากขึ้น ทั้งชาวตะวันตกและตะวันออก โดยเฉพาะชาวตะวันตกที่ชาวไทยต้องพึ่งพาวิทยาการและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านสำหรับการพัฒนาบ้านเมือง โดยอาศัยช่องทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางการทูต แม้ในช่วงเวลานี้สังคมไทยได้รับอิทธิพลตะวันตกมากขึ้น แต่ยังมีได้เป็นการเปิดรับอย่างเต็มตัว โดยยังจำกัดด้วยขอบเขตของแนวคิดทางสังคม ซึ่งสังคมไทยขณะนั้นยังคงแนวคิดและทัศนคติตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ การมีศรัทธาอันมั่นคงต่อพุทธศาสนา มีความผูกพันและการพึ่งพิงธรรมชาติ ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย การดนตรียังดำเนินแบบแผนตามสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการใช้งานดนตรีในวิถีชีวิตทั้งฝ่ายราชสำนักและฝ่ายประชาชน แต่มีการคิดเพิ่มจำนวนและการผสมเครื่องดนตรี เช่น มีการเพิ่มกลองทัดเข้ากับวงปี่พาทย์ (รัชกาลที่ 1) มีการคิดสร้างระนาดทุ้มและฆ้องวงเล็กเพื่อผสมในวงปี่พาทย์ (รัชกาลที่ 3) เป็นต้น (ปัญญา รุ่งเรือง, 2546)

ช่วงระยะเวลาสมัยรัชกาลที่ 4-6 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการรับอิทธิพลต่างชาติอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งขุนพิศ อมาตยกุล และณัฐชา นัจจนาวกุล (2559) ได้รายงานไว้ในหนังสือแตรสยามว่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเรือรบหลายสัญชาติเดินทางมาค้าขายและเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับไทย และหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ลงนามในสนธิสัญญา “เบอร์ริง” กับอังกฤษ (พ.ศ. 2398) จึงเป็นการเปิดประเทศเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ก่อให้เกิดแนวความคิดการค้าเสรีในโลกเศรษฐกิจทุนนิยมในลักษณะการพึ่งพาอุตสาหกรรมเป็นหลัก การเจรจาทางการทูตจึงเป็นวิธีเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีที่น่าพาให้คนชาติตะวันตกมุ่งหน้าเข้าสู่สยาม

รวมทั้งเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จากการแลกเปลี่ยนและรับค่านิยมต่างถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยขออธิบายข้อมูลการรับอิทธิพลจากชาติตะวันตกจนกลายเป็นค่านิยมใหม่ในสังคมไทย ดังนี้ 1) ช่วงคณะทูตสหรัฐอเมริกาถวายราชสาส์นและกองดุริยางค์ Peacork ก่อให้เกิดกระแสการรับรู้ธรรมเนียมและค่านิยมตะวันตกผ่านประเพณีนิยมทางการทูต ซึ่งส่งผลให้เกิดธรรมเนียมใหม่ในสังคมเจ้านายชั้นสูง 2) การเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามและสหรัฐอเมริกาโดยกองดุริยางค์เรือหลวงซาน จาซินโต ได้ส่งผลให้เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ของไทยเห็นธรรมเนียมการปฏิบัติของกลุ่มทหารและได้รับฟังบทเพลงจากชาติตะวันตก 3) กองดุริยางค์ อาร์โคนาแห่งปรัสเซีย (ราชสำนักเยอรมัน) ก่อให้เกิดการรับแนวทางการฝึกหัดทหารตามแบบยุโรป อันเนื่องจากกลุ่มชาติมหาอำนาจยุโรปได้ควบคุมหลายพื้นที่และขยายอาณาเขตเข้ามาใกล้ภาคพื้นอุษาคเนย์มากขึ้น กอปรกับขณะนั้นการทหารของไทยเริ่มทรุดโทรมและมีความล้าหลังทางด้านยุทธโศปกรณ์ จึงตื่นตัวในการพัฒนากองทหารไทยตามแบบตะวันตกให้มีเสถียรภาพเพื่อปกป้องประเทศชาติ (พูนพิศ อมาตยกุล และณัฐชา นัจจนาวากุล, 2559)

ภาพที่ 1 ราชทูตปรัสเซียและคณะผู้เจรจาฝ่ายสยามการทำสนธิสัญญา วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2405 ที่มา: พูนพิศ อมาตยกุล และณัฐชา นัจจนาวากุล (2559)

นอกจากนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 4 สังคมไทยได้รับการเรียนรู้ดนตรีตามแบบแผนตะวันตก จึงก่อกำเนิดแตงวงขึ้นในหน่วยงานทหาร ในระยะแรกใช้ครูฝึกหัด คือ ร้อยเอกอิมเปย์ (Impey) และร้อยเอกโทมัส น็อกซ์ (Thomas Knox) โดยมีหน้าที่ฝึกหัดแตงวงเดียวให้กับกองทหารไทย (กลุ่มนันทนาการเด็กและเยาวชน กรมพลศึกษา, 2558) จนแพร่กระจายสู่ราชสำนัก ทั้งนี้พบว่ามีแตงวงในหน่วยงานหลักภายใต้ระบบอุปถัมภ์ คือ แตงวงวังหลัง แตงวงวังหน้า และแตงวงทหารมะรีน (สังกัดบ้านขุนนาค) ภายหลังนักดนตรีในแตงวงของหน่วยงานเหล่านั้นได้แพร่กระจายสู่กลุ่มชาวบ้าน จึงเกิดเป็นแตงวงชาวและพบพบาบาทการใช้งานแตงวงชาวบ้านขึ้นมากในสมัยรัชกาลที่ 5

จากข้อมูลดังกล่าวได้สะท้อนถึงการแพร่กระจายวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกสู่สังคมไทย ผ่าน 2 ช่องทาง คือ 1) ทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทางการทูต ภายใต้นโยบายการเปิดประเทศและการลงนามในสนธิสัญญาต่าง ๆ และ 2) ทางทหาร จากการต้องการ

พัฒนาระบบ ความรู้ และยุทธโธปกรณ์ สำหรับสร้างเสถียรภาพให้กับกองทัพไทย จึงส่งให้อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกแพร่กระจายรับใช้สังคมไทยทั้งในฝั่งราชสำนักและฝั่งชาวบ้าน อีกทั้งยังเกิดเป็นค่านิยมในการใช้วัฒนธรรมดนตรีตะวันตกในสังคมชั้นสูงของสังคมไทย เปรียบเสมือนเป็นการยอมรับค่านิยมวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกจากสังคมชั้นสูงสู่สังคมชั้นล่าง

ค่านิยมตะวันตกในสังคมไทย

ค่านิยมทางดนตรีในสังคมไทย เกิดจากหลายปัจจัยของอิทธิพลหลายด้านและเปลี่ยนไปตามกาลเวลาของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เหตุของการเกิดค่านิยมเป็นเรื่องของความคิดและความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ สามารถแสดงออกได้ 2 ลักษณะ คือ เป็นความรู้สึกและเป็นการกระทำ โดยอาศัยปัจจัยของการปลูกฝังหล่อหลอม เสริมสร้าง เช่น ปัจจัยจากสถาบันครอบครัว ปัจจัยจากสถาบันการศึกษา ปัจจัยจากสื่อมวลชน ปัจจัยจากสังคมภายใน ปัจจัยจากสังคมภายนอก เป็นต้น การศึกษาถึงที่มาเกี่ยวกับค่านิยมตะวันตกในสังคมไทยควรต้องจำแนกแยกแยะดนตรีในวัฒนธรรมไทยเสียก่อน เพื่อให้ปรากฏเป็นความชัดเจนของบริบททางวัฒนธรรมดนตรีแบบดั้งเดิมกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดค่านิยม ทั้งนี้ วัฒนธรรมดนตรีในสังคมไทยสามารถจำแนกตามหลักมานุษยวิทยาดังครุฑได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ดนตรีในวัฒนธรรม หมายถึง ดนตรีไทยแบบฉบับ (Thai Classical Music) โดยสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียและจีน เพราะในสมัยสุโขทัยสังคมไทยได้รับอิทธิพลการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากอินเดียและจีน เช่น ศาสนา ศิลปกรรม นาฏศิลป์ เป็นต้น (ปัญญา รุ่งเรือง, 2546) ด้วยการเปิดรับวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านั้น จึงส่งผลให้มีบทบาทและรับใช้สังคมไทยอย่างต่อเนื่อง จนกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติไทย 2) ดนตรีนอกวัฒนธรรม หมายถึง วัฒนธรรมดนตรีต่างถิ่นที่เข้ามาแฝงตัวในสังคมไทย โดยอาศัยช่องทางและปัจจัยทางสังคม เช่น การล่าอาณานิคม การค้าและธุรกิจ สงคราม การสื่อสาร การเมือง เป็นต้น ซึ่งได้รับใช้สังคมไทยจนเกิดการยอมรับ เช่น อิทธิพลดนตรีตะวันตก อิทธิพลดนตรีตะวันออก เป็นต้น 3) ดนตรีพื้นบ้าน หมายถึง ดนตรีในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบริเวณประเทศไทยปัจจุบัน เช่น ดนตรีกะเหรี่ยง ดนตรีนมอญ ดนตรีลาว ดนตรีท้งถิ่น เป็นต้น

มูลเหตุการก่อเกิดค่านิยมในสังคมไทย คือ การรับวัฒนธรรมจากชาติตะวันตกสู่สังคมไทย ประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ 1) บุคคลนอกวัฒนธรรมเป็นผู้นำพา กล่าวคือ บุคคลนอกวัฒนธรรมนำเอาวัฒนธรรมของตนเข้ามาใช้หรือหยิบบรรจุให้แก่สังคมไทย เป็นผลจากความสัมพันธ์ทางการทูตเพื่อการค้าขายและทางทหาร 2) บุคคลภายในวัฒนธรรมเป็นผู้นำพา คือ คนในวัฒนธรรมได้เดินทางหรือมีปฏิสัมพันธ์กับคนนอกวัฒนธรรม ซึ่งได้จดจำและนำกลับมาใช้หรือมาหยิบบรรจุให้แก่สังคมไทย ทั้งนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ และการปกครอง นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย หากเกิดการใช้งานอย่างต่อเนื่องและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น พฤติกรรมใหม่และวิถีชีวิตใหม่จะฝังลึกในสังคมไทย จนกลืนกลายจากการใช้งานร่วมกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย

เหตุการณ์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการรับค่านิยมจากชาติตะวันตกสู่สังคมไทยจนเกิดการฝังตัวในสังคมไทย คือ เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ขณะนั้นสภาพสังคมไทยและการบริหารบ้านเมืองประสบปัญหามากมาย ประชาชนตกอยู่ในความทุกข์และยากไร้ การถูกเอาเปรียบ

จากสนธิสัญญาเบาว์ริง และยังได้รับผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุให้เกิดการปฏิวัติยึดอำนาจ เพื่อต้องการเปลี่ยนระบอบการปกครองของไทย โดยเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยกลุ่มพลเรือนนำโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม และกลุ่มนายทหาร ทั้งทหารบก ทหารเรือ เช่น พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ พลเรือเอกหลวงสินธุสงครามชัย พันตรีหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) เป็นต้น ได้รวมตัวกันและเรียกชื่อกลุ่มว่า “คณะราษฎร” ในปฏิบัติการครั้งนั้น คณะราษฎรมีการเตรียมการและวางแผนล่วงหน้า ตั้งแต่ขณะไปเรียนที่ต่างประเทศ (ฝรั่งเศส) จนถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมคือวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เพราะเป็นช่วงเวลาที่หน่วยรักษาความปลอดภัยภายในพระนครเหลือกำลังอยู่น้อย จึงเริ่มกระจายกำลังปิดเส้นทางและควบคุมตัวบุคคลสำคัญในบ้านเมือง เพื่อก่อการปฏิวัติและประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เหตุการณ์ดังกล่าว สะท้อนการนำค่านิยมต่างชาติ คือ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เข้ามาปรับใช้สังคมไทย โดยระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้เปลี่ยนแปลงความคิด วิถีชีวิต และความเชื่อของคนในสังคมไทย จนเกิดพฤติกรรมใหม่และวิถีชีวิตใหม่ของคนในสังคมไทย รวมทั้งการส่งผลกระทบต่อหน้าที่และบทบาทการใช้งานดนตรีในสังคมไทย ซึ่งเห็นได้จากนโยบาย “รัฐนิยม” ในรัฐบาลยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2481-2487) ซึ่งขณะนั้นเกิดความขัดแย้งของกลุ่มการเมือง ส่งผลให้บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะตกต่ำ ประชาชนยากจนมีการศึกษาต่ำและมีแนวโน้มว่าจะเกิดสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงออกนโยบายสร้างชาติเพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้ทัดเทียมนานาชาติ (คล้ายกับการสร้างชาตินิยม) โดยการปลุกระดมให้คนไทยรักชาติบ้านเมือง การปรับเปลี่ยนด้านประเพณีและวัฒนธรรม การเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับต่างชาติ โดยการออกเป็นประกาศจำนวน 12 ฉบับ ซึ่งขอยกตัวอย่างจากฉรยงค์ พ่วงพิศ ที่ได้อธิบายว่า ประกาศฉบับที่ 1 ว่าด้วยเรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อถึงการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามให้เป็นประเทศไทย (Thailand) และกำหนดให้สัญชาติใช้คำว่า ไทย (Thai) ประกาศฉบับที่ 3 ว่าด้วยเรื่องการใช้ชื่อชาวไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาวไทย โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติและให้เรียกคนไทยทั้งประเทศว่าชาวไทย ประกาศฉบับที่ 5 ว่าด้วยเรื่องการใช้เครื่องอุปโภคและบริโภคที่กำเนิดในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อทำนุบำรุงเศรษฐกิจของชาติ ประกาศฉบับที่ 10 ว่าด้วยเรื่องการแต่งกายของประชาชนไทย มีวัตถุประสงค์ให้คนไทยพึงปฏิบัติตามแบบสากล (ฉรยงค์ พ่วงพิศ, 2545) ทั้งนี้เพื่อเป็นการมุ่งสร้างวัฒนธรรมใหม่และจัดระเบียบวิถีการดำเนินชีวิตคนไทยให้ทัดเทียมนานาชาติ รวมทั้งการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ออกเป็นประกาศให้คนไทยปรับพฤติกรรม เช่น สั่งห้ามประชาชนไม่ให้กินหมาก สั่งห้ามผู้หญิงนุ่งโจงกระเบนและให้เปลี่ยนมาสวมกระโปรง ให้สวมหมวกและสวมรองเท้า ให้ยืนตรงเคารพธงชาติในเวลา 08.00 และ 18.00 ของทุกวัน ให้ติดรูปผู้นำหน้าบ้าน วางระเบียบคำเรียกแทนชื่อ โดยให้ใช้ ฉันทาน เธอ ให้ความสำคัญกิจกรรมทางสังคม เช่น การลีลาศ และไม่ส่งเสริมศิลปะและดนตรีไทยแต่กลับส่งเสริมดนตรีสากล เป็นต้น นโยบายดังกล่าวส่งผลให้เกิดความวุ่นวายและความสับสนในกลุ่มประชาชน เพราะในขณะนั้นประชาชนบางส่วนยังไม่สามารถปรับตัวเข้ากับนโยบายของรัฐบาลจอมพล

ป. พิบูลสงคราม ด้วยเหตุผลที่ว่า ประชาชนทั่วไปยังมีความรู้ยังไม่เข้าใจในหลักการ สภาพบ้านเมืองยังสับสนในระบอบการปกครอง ทำให้ประชาชนบางส่วนต่อต้านนโยบายจากรัฐบาล

จากข้อมูลที่ได้กล่าวไว้ สามารถสรุปประเด็นเกี่ยวกับค่านิยมตะวันตกที่ได้ฝังตัวในสังคมไทย พบว่า สังคมไทยค่อย ๆ รับวัฒนธรรมจากชาติตะวันตกและได้นำมาใช้จึงก่อให้เกิดเป็นบทบาททางวัฒนธรรมใหม่ในสังคมไทยและได้ส่งต่อจนถึงปัจจุบัน จากเหตุการณ์ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของรับค่านิยมจากชาติตะวันตก ซึ่งเป็นเหตุของการเกิดพฤติกรรมใหม่และวิถีชีวิตใหม่ขึ้นในสังคมไทย ทั้งนี้ ด้วยปัจจุบันความก้าวหน้าทางวิทยาการและการพัฒนาด้านเทคโนโลยี ได้ส่งผลให้การรับค่านิยมจากตะวันตกและตะวันออกเป็นไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ด้วยกระแสทางอุดมการณ์ ความเชื่อ ความศรัทธา และความต้องการ เพื่อตอบสนองคนในช่วงเวลาปัจจุบันที่มีกนิยสิ่งใหม่หรือแปลกใหม่ โดยใช้วิธีผสมผสานทางวัฒนธรรมและการหยิบยืมวัฒนธรรม จนเกิดพฤติกรรมใหม่และวิถีชีวิตใหม่ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งได้เข้ามาแทนที่พฤติกรรมเดิมและวิถีชีวิตเดิม

บทบาททางสังคมของวงดนตรีสุนทราภรณ์

การศึกษาบทบาททางสังคมของวงดนตรีสุนทราภรณ์ ซึ่งเป็นบทบาทที่รับช่วงต่อจากละครร้อง ที่กำลังเริ่มเสื่อมไปจากสังคมตามการพัฒนาของวงการภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม ได้ส่งผลกระทบต่อวงการละครและนักดนตรี กอปรกับภาวการณ์ในกลุ่มประเทศมหาอำนาจเริ่มไม่ปกติ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเกิดสงครามโลก ด้วยผลกระทบดังกล่าวได้ส่งผลให้กลุ่มนักดนตรีเหล่านั้น ย้ายสังกัดเข้ารับราชการที่กรมโฆษณาการ (พ.ศ. 2482) โดยมีครูเอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้าวงและผู้ประพันธ์ (คีตา พญาไทย, 2555) ทั้งนี้ หากต้องอธิบายข้อมูลของวงดนตรีสุนทราภรณ์ควรต้องอธิบายข้อมูลของวงดนตรี กรมโฆษณาการควบคู่ไปด้วย เพราะวงดนตรีทั้งสองมีความเกี่ยวข้องและดำเนินการกิจควบคู่กัน ทั้งนี้ เมื่อครูเอื้อ สุนทรสนาน และกลุ่มเพื่อนนักดนตรีมีโอกาสเป็นนักดนตรีประจำวงหัตถ์ดนตรีกรมโฆษณาการ (ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์) มีหน้าบรรเลงดนตรีเพื่อสร้างความสุขให้แก่ประชาชน โดยผ่านการกระจายเสียงทางสถานีวิทยุของกรมโฆษณาการ ด้วยเนื้อหาดนตรีสากลและใช้เครื่องดนตรีสากล คือ กลุ่มเครื่องสาย กลองเครื่องกระทบ กลุ่มเครื่องเป่า และนักร้อง รวมทั้งการออกแสดงในงานรื่นเริง งานเพื่อความบันเทิง งานเต้นรำตามคำร้องขอจากหน่วยงานราชการ การบรรเลงดนตรีในระยะแรกยังใช้นักร้องเดิมจากวงดนตรีไทยฟิล์ม และภายหลังมีการประพันธ์บทเพลงขึ้นใหม่โดยครูเอื้อและกลุ่มนักประพันธ์ในวงดนตรีกรมโฆษณาการ เช่น ครูเอิบประไพเพลงผสม ครูแก้ว อัจฉริยะกุล เป็นต้น

ภาพที่ 2 วงดนตรีกรมโฆษณาการ
ที่มา: คีตา พญาไทย (2555)

เมื่อ พ.ศ. 2486 กลุ่มนักดนตรีประจำกรมโฆษณาการได้รับคำเชิญให้แสดงดนตรีนอกเวลา ราชการที่โรงภาพยนตร์โอเดียนภายใต้ชื่อวงดนตรีสุนทราภรณ์ จากจุดนี้นับได้ว่าเป็นจุดกำเนิดวงดนตรี สุนทราภรณ์ ด้วยเหตุที่ว่า เป็นครั้งแรกของการรวมตัวอย่างเป็นทางการสำหรับการบรรเลงดนตรี นอกเวลาราชการ ทั้งนี้จากหนังสือตำนานครูเพลงไทยสากล ลูกกรุง ได้อ้างคำกล่าวของ สุกีรี เจริญสุข ว่า สมัยนั้นวงดนตรีสุนทราภรณ์ถือว่าเป็นวงดนตรีชั้นนำ ที่ใช้บทเพลงในแนวบิกแบนด์หรือหัดดนตรี สำหรับการเต้นรำได้อย่างน่าสนใจ กอปรกับได้รวบรวมกลุ่มนักดนตรี นักร้อง ที่มีความรู้และ มีความสามารถไว้มากมาย ผลงานดนตรีจึงมีความหลากหลายครบทุกรส โดยเฉพาะเนื้อหาในแนว ความรักระหว่งเพศ การเกี้ยวพาราสี ความรักหวานชื่น ตัดพ้อต่อว่า ประชดประชัน และความขมขื่น ภายใต้ลีลาจังหวะที่ตื่นเต้นเร้าใจรูปแบบลาตินอเมริกา เช่น Polka, Bequine, Bolero, Cha Cha Cha, Rumba, Quaracha, Boss nova, Swing (คีตา พญาไทย, 2555) หากต้องแยกให้เห็นถึง ความต่างในหน้าที่ระหว่างวงดนตรี สุนทราภรณ์กับวงดนตรีกรมโฆษณาการ สามารถอธิบายได้ดังนี้

- 1) วงดนตรีสุนทราภรณ์ (นอกราชการ) เป็นวงดนตรีรับจ้าง บรรเลงเพื่อสร้างบันเทิงตามงานสังสรรค์ บทเพลงที่นำมาใช้จึงต้องเน้นจังหวะสนุกสนานประกอบการเต้นรำและการฟังเพื่อสร้างความบันเทิง
- 2) วงดนตรีกรมโฆษณาการ (ในราชการ) เป็นวงดนตรีหลักของรัฐบาล มีหน้าที่รับใช้สังคมและตอบสนอง นโยบายของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย มีหน้าที่หลักคือการบรรเลงดนตรีตามคำร้องขอ และการบรรเลง ดนตรีผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการในขณะนั้น บทเพลงที่ใช้จึงมีหลากหลายรูปแบบ เช่น เพลงปลุกใจ เพลงสถาบัน เพลงจากวรรณคดี เพลงเยาวชน เพลงเทศกาลและประเพณี เป็นต้น ต่อมาภายหลังได้เพิ่มบทเพลงใหม่ตามสถานการณ์และสภาพสังคมตามลำดับ

เพลงปลุกใจของวงดนตรีสุนทราภรณ์

การศึกษาเพลงปลุกใจ ควรเริ่มจากการทำความเข้าใจถึงความหมาย ผู้เขียนขออธิบาย รายละเอียด ดังนี้ ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายของคำว่า “ปลุกใจ” ไว้ว่า เป็นคำกริยา แปลว่าเร้าใจให้กล้าหาญหรือกระตือรือร้น ดังนั้นเพลงปลุกใจจึงมีความหมายว่า เพลงที่เร้าใจให้กล้าหาญหรือกระตือรือร้น และให้ความหมายของคำว่า “ปลุก” ไว้ว่า เป็นคำกริยา

ทำให้ตื่นจากหลับ ทำให้ได้สติรู้สึกตัว นอกจากนั้น สิรินธร กิรติบุตร (2527) ได้สรุปว่า เพลงปลุกใจ มิได้เป็นการสื่อสารด้วยภาษาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ผสมผสานกับการใช้องค์ประกอบทางดนตรี คือ จังหวะ (Rhythm) ทำนอง (Melody) ตลอดจนการเรียบเรียงเสียงประสาน (Arranging) เพื่อประกอบเข้ากับเนื้อร้องของบทเพลงซึ่งเป็นภาษา อันมีผลทำให้เกิดน้ำหนักของการชักจูงมากกว่าการใช้ภาษาแค่อย่างเดียว ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับยิ่งลักษณ์ บุญเก็บ (2552) ที่กล่าวว่า เพลงปลุกใจเป็นบทเพลงที่ใช้ประกอบในการกิจการทหาร สำหรับบอกกล่าวเป็นเสียงสัญญาณ การขับกล่อมขวัญ กำลังใจกองทหาร เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเพลงปลุกใจ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญเพื่อใช้เป็นข้อพิจารณาเนื้อหาของเพลงปลุกใจ โดยต้องทำความเข้าใจในหลักคิดทั้ง 2 ด้าน คือ 1) ด้านองค์ประกอบทางดนตรี ได้แก่ เนื้อร้อง ทำนอง จังหวะ และลักษณะการเรียบเรียงเสียงประสาน 2) เหตุการณ์ทางสังคม เพราะเพลงปลุกใจส่วนมากมักจะถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้สังคมในการโน้มน้าวจิตใจ การปลุกฝัง การสร้างค่านิยม และการปรับทัศนคติ การรู้ถึงหลักคิดสำคัญทั้งสองด้านที่กล่าวไว้ จะช่วยส่งเสริมให้เข้าใจเพลงปลุกใจมากยิ่งขึ้น สามารถเห็นถึงคุณค่า ความรู้สึก และแรงเสริมในการโน้มน้าว

เพลงปลุกใจในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482-2488) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สภาพทางสังคมไทยเกิดความไม่สงบด้วยผลกระทบจากสงคราม รัฐบาลมีคำสั่งให้วงดนตรีกรมโฆษณาการแต่งเพลงปลุกใจและให้บรรเลงผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ เพื่อประชาสัมพันธ์ถึงประชาชนทั้งแนวหน้าและแนวหลังให้เกิดความรักชาติ ความสามัคคี บทเพลงส่วนใหญ่จึงมีเนื้อหาเพื่อสื่อสารให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง เตือนสติ และให้สำนึกในบุญคุณของแผ่นดิน เช่น ไทยสามัคคี บ้านเกิดเมืองนอน แนวหลัง ไทยต้องทำ ปลุกไทย ไทยไม่ทำลายไทย ไร่รักไร่ผล เป็นต้น และบทเพลงที่ใช้ควบคู่กับเพลงปลุกใจคือเพลงสดุดี เช่น สดุดีชาติไทย นเรศวรมหาราช พันธมิตร ดอกไม้วัฒนธรรม เกราช เป็นต้น แม้เหตุการณ์ความไม่สงบในบ้านเมืองบางอย่างจะส่งผลกระทบต่อผลกระทบจากสงครามโลกซึ่งเป็นเหตุการณ์สืบเนื่องกับสงครามมหาเอเชียบูรพาในปี พ.ศ. 2484 ขณะนั้นรัฐบาลรัฐบาลยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามยังบริหารประเทศ จึงทำให้มีการสร้างเพลงปลุกใจอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสร้างบทเพลงที่สนองนโยบายรัฐบาลด้านวัฒนธรรมด้วย เช่น เพลงสดุดีบรรพไทย ดอกไม้ของชาติ สวมหมวก พุทธศาสน์ไทย เป็นต้น

ผู้เขียนและกลุ่มเพื่อนนักศึกษาเคยสัมภาษณ์คุณมณฑนา โมรากุล นักร้องหญิงของวงดนตรีกรมโฆษณาการ (เมื่อ พ.ศ. 2558) ซึ่งได้กล่าวถึง บทบาทของวงดนตรีกรมโฆษณาการและการใช้งานเพลงปลุกใจในสมัยนั้น สามารถสรุปความสำคัญได้ว่า ช่วงเวลาที่มณฑนารับราชการเป็นนักร้องประจำวงดนตรีกรมโฆษณาการ ตรงกับสมัยของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นหลายเหตุการณ์และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 และเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในแถบอินโดจีน ได้ส่งผลให้เพลงปลุกใจมีบทบาทในสังคมมาก รัฐบาลให้ความสำคัญกับการใช้บทเพลงปลุกใจในฐานะเครื่องมือช่วยสื่อสาร บอกกล่าว และทำความเข้าใจในทิศทางที่ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน รวมทั้งเป็นเครื่องมือช่วยปลุก ช่วยปลอบ ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นกับคนในชาติ และช่วยสร้าง

ความน่าเชื่อถือ ความศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่รัฐบาล จากกรณีนี้ มณฑนากล่าวว่า “เพลงพวกนั้น มันซึมเข้าไปในหัวคน”

การโน้มน้าวด้วยเพลงปลุกใจของวงดนตรีสุนทราภรณ์ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการสื่อความหมาย (Communication) โดยใช้เนื้อร้องหรือคำร้องของบทเพลงเป็นเครื่องมือหลักสำหรับการสื่อสารและสื่อความหมาย โดยมีจุดประสงค์หลัก คือ การชักชวนและการโน้มน้าวเพื่อสร้างจิตสำนึกของผู้ฟังให้เกิดความสามัคคี ความรักชาติบ้านเมือง ความเสียสละรวมถึงการรวมกำลัง นอกจากนั้นเพลงปลุกใจได้แสดงให้เห็นสภาพทางสังคมและมีส่วนช่วยสนับสนุนด้านการปกครอง โดยแสดงให้เห็นภาพนักรบผู้กล้าหาญเป็นภาพวีรกรรมของบรรพบุรุษไทยในอดีตที่มีความรักชาติ ทั้งนี้ หากต้องวิเคราะห์เนื้อหาของการโน้มน้าวในเพลงปลุกใจ ต้องอาศัยการอธิบายตามแนวคิดทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงเจตนาโดยใช้ถ้อยคำและภาษาสำหรับอธิบายเจตนาในการสื่อสารดังกล่าว (Lyons, J., 1981; อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2548) ดังนั้น ผู้เขียนขอยกตัวอย่างเนื้อร้องบางช่วงในบทเพลงของวงสุนทราภรณ์ จำนวน 5 เพลง สำหรับอธิบายเนื้อหาทางวัฒนธรรมในการโน้มน้าว ดังนี้

เพลงไทยสามัคคี เป็นเพลงที่เนื้อร้องแสดงถึงการปลุกใจ เพื่อปลุกให้มีสติ ให้ยึดมั่น ให้เชื่อมั่น ดังเนื้อร้องที่ว่า “อย่าเห็นแก่ตัวมัวพะวง ลุ่มหลงริษยาไม่ควรที่ อย่าต่างคนต่างแข่งกันแย่งดี อย่าให้ช่องไพร่ที่มั่งร้าย แม้เราริษยากันและกัน ไม่ช้าพลันจะพากันฉิบหาย ระวางการยุยงสั่งร้าย นั้นแหละเครื่องทำลายสามัคคี” สามารถสรุปตามแนวคิดทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นการโน้มน้าว 2 ประเด็น คือ 1) มีเจตนาเพื่อเตือนสติ 2) มีเจตนาเพื่อให้ยึดมั่นในความสามัคคี

เพลงบ้านเกิดเมืองนอน เป็นเพลงที่เนื้อร้องแสดงถึงการปลุกใจ เพื่อปลุกให้เกิดความภาคภูมิใจและศรัทธาในความเป็นชาติไทย ดังเนื้อร้องที่ว่า “อยู่กินบนแผ่นดินทองถิ่นกว้างใหญ่ ชาติไทยนั้นเคยใหญ่ในบุรพา ทุกทุกเช้าเราดูธงไทยใจจงปริดา ว่าไทยอยู่มาด้วยความผาสุกถาวรสดใส บัดนี้ไทยเจริญวิสุทธิผุดผ่อง พี่น้องจงแซ่ซ้องชาติไทย รักษาไว้ให้มั่นคง เทิดธงไตรรงค์ให้เด่นไกล ชาติเชื้อเรายังใหญ่ชาติไทยบ้านเกิดเมืองนอน” สามารถสรุปตามแนวคิดทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นการโน้มน้าว 2 ประเด็น คือ 1) มีเจตนาเพื่อสร้างศรัทธา 2) มีเจตนาเพื่อบอกให้ภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย

เพลงปลุกไทย เป็นเพลงที่เนื้อร้องแสดงถึงการปลุกใจ เพื่อปลุกและส่งเสริมคนในชาติให้เกิดความเสียสละเพื่อประเทศชาติ ดังเนื้อร้องที่ว่า “อันพวกเราชายหญิงทั้งหลายไซ้ร้ อยากให้ไทยขึ้นชูพระเศวต สละชีพเพื่อผดุงความรุ่งเรือง ให้ขึ้นชื่อลือเลื่องขจรไกล เรายอมเสียชีวรักษาสัตย์ รักษาธุลีมาที่อาศัย รักษาชาติศาสนาถาวรไว้ ให้ไทยคงเป็นไทย ชั่วดินฟ้า” สามารถสรุปตามแนวคิดทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นการโน้มน้าว 2 ประเด็น คือ 1) มีเจตนาเพื่อส่งเสริมให้คนในชาติเกิดความเสียสละ 2) มีเจตนาเพื่อปลุกกระตือรือร้นการปกป้องประเทศชาติ

เพลงไร้รักไร้ผล เป็นเพลงที่เนื้อร้องแสดงถึงการปลุกใจ เพื่อสะท้อนและส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ดังเนื้อร้องที่ว่า “เรานี้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ควรคำนึงถึงชาติศาสนา ไม่ควรให้เสียที่ที่เกิดมา ในหมู่ประชาชนชาวไทย แม้ใครตั้งจิตรักตัว จะมัวนอนนิ่งอยู่เฉย ควรจะร้อนกร้อนใจ เพื่อให้พรั่งพร้อมทั่วตน ชาติใดไร้รักสมัครสมาน จะทำการสิ่งใดก็ไร้ผล แม้ชาติย่อยยับอัปจน บุคคลจะสุขอยู่อย่างไร” สามารถสรุปตามแนวคิดทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นการโน้มน้าว 2 ประเด็น คือ 1) มีเจตนาเพื่อ

ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในประเทศชาติ 2) มีเจตนาเพื่อสะท้อนและอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับความสามัคคี

นอกจากนั้นมีบทเพลงที่ใช้สร้างค่านิยมตะวันตกเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลด้านวัฒนธรรมเช่น เพลงสวามิภักดิ์ เป็นเพลงที่เนื้อร้องแสดงถึงการชักชวนให้เข้าร่วมและให้มีส่วนร่วมตามนโยบายด้านวัฒนธรรม คือ การให้ประชาชนร่วมกันสวามิภักดิ์เพื่อส่งเสริมให้ประเทศทัดเทียมนานาชาติ ดังเนื้อร้องที่ว่า “เชิญซิคะ เชิญร่วมกันสวามิภักดิ์ แสนสะดวกสบายด้วย ทั้งสวยหรู ประทับหน้าให้ร่าเริงหน้าดู อีกจะชวนมายั้ให้มั่นคง สมศักดิ์ศรีมีสง่าเป็นอารยะ หมวกใบนี้จะชวนให้ชมสมประสงค์ถึงไม่สวยหมวกจะช่วยเสริมทรวดทรง งามระหงเลิควิไลหญิงไทยเรา ” ทั้งนี้ สามารถสรุปตามแนวคิดทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นของการโน้มน้าว คือ การมีเจตนาเพื่อชักชวนให้ช่วยกันสวามิภักดิ์ที่นานอารยะได้ถือปฏิบัติ

สรุปได้ว่า เนื้อร้องในบทเพลงของวงดนตรีสุนทราภรณ์ใช้แนวคิดทางวัฒนธรรม โดยใช้ภาษาและถ้อยคำเป็นสื่อเพื่อปลุกใจ ปลอบใจ ชักชวน แนะนำ บอกกล่าว และอธิบาย สามารถจำแนกตามเจตนาการนำไปใช้ได้ 2 ลักษณะ คือ การปลุกใจ เพื่อให้คนในชาติเกิดความรู้สึก คือ ความรักชาติความศรัทธา สร้างจิตสำนึก และเกิดความสามัคคี และการสร้างค่านิยม เพื่อให้คนในชาติปฏิบัติตนตามค่านิยมของกลุ่มชาติตะวันตกภายใต้นโยบาย “รัฐนิยม”

บทสรุป

1. สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชาติมหาอำนาจแถบตะวันออกและตะวันตกตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์เรื่อยมา ชาติตะวันออกที่มีบทบาทต่อสังคมไทย คือ จีน รวมทั้งอินเดียด้วย และชาติตะวันตกที่มีบทบาทต่อสังคมไทย ประกอบด้วย โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน เป็นต้น ส่วนใหญ่มีบทบาทจากความสัมพันธ์ทางการค้า โดยการแลกเปลี่ยนและซื้อขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร บางกลุ่มมีบทบาทลักษณะการคุกคามเพื่อต้องการครอบครองดินแดนผลจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกสู่สังคมไทยผ่าน 2 ช่องทาง คือ 1) ทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทางการทูต และ 2) ทางทหารจากการที่กองทหารไทยได้เปิดรับระบบทางทหาร ความรู้ และยุทธโศปกรณ์จากชาติตะวันตกเพื่อพัฒนาและสร้างเสถียรภาพให้กับกองทหารไทย

2. ค่านิยมตะวันตกในสังคมไทยเกิดจากการรับวัฒนธรรมจากชาติตะวันตกสู่สังคมไทย ประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ บุคคลนอกวัฒนธรรมเป็นผู้นำพา และบุคคลในวัฒนธรรมเป็นผู้นำพา ทั้งนี้ จากเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้สะท้อนให้เห็นการรับค่านิยมจากชาติตะวันตกสู่สังคมไทย ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงความคิด วิถีชีวิต และความเชื่อของคนในสังคมไทย จนเกิดพฤติกรรมใหม่และวิถีชีวิตใหม่ของคนในสังคมไทย ภายใต้นโยบาย “รัฐนิยม”

3. วงดนตรีสุนทราภรณ์และวงดนตรีกรมโฆษณาการดำเนินบทบาททางสังคมควบคู่กัน โดยมีครูเอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้า และใช้นักดนตรีกลุ่มเดียวกัน เป็นวงดนตรีลักษณะวงป๊อปปูล่าหรือหัตถ์ดนตรี สามารถอธิบายได้ดังนี้ 1) วงดนตรีสุนทราภรณ์ (นอกราชการ) เป็นวงดนตรีรับจ้างอาชีพมักบรรเลงเพื่อสร้างบันเทิงตามงานสังสรรค์ บทเพลงเน้นจังหวะสนุกสนานประกอบการเต้นรำและ

การฟัง 2) วงดนตรีกรมโฆษณาการ (ในราชการ) เป็นวงดนตรีหลักของรัฐบาล ที่มีบทบาทรับใช้สังคม และการตอบสนองนโยบายของรัฐบาล ด้วยการบรรเลงผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ บทเพลงจึงมีหลายหลาก เช่น เพลงปลุกใจ เพลงสถาบัน เพลงจากวรรณคดี เพลงเยาวชน เพลงเทศกาล และประเพณี เป็นต้น

4. เพลงปลุกใจของวงดนตรีสุนทราภรณ์หรือวงดนตรีกรมโฆษณาการ ประพันธ์ตาม คำสั่งรัฐบาล สำหรับใช้เป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์และสื่อสารกับประชาชนผ่านสถานี วิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ ด้วยการสื่อเนื้อหาผ่านเนื้อร้องที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล และเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับชาติบ้านเมือง เพื่อสื่อและโน้มน้าวให้เกิดเป็นความรู้สึกรักชาติ เสียสละ เชื้อมั่น ศรัทธา เป็นต้น ในการประพันธ์เนื้อร้องใช้ภาษาและถ้อยคำเป็นสื่อเพื่อปลุกใจ ปลอบใจ ชักชวน แนะนำ บอกกล่าว และอธิบาย สามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การปลุกใจ เพื่อให้เกิดความรักชาติเกิดความรู้สึกศรัทธา เกิดความสามัคคี และสร้างจิตสำนึก 2) การสร้างค่านิยม เพื่อให้ปฏิบัติตนตามค่านิยมของกลุ่มชาติตะวันตกภายใต้นโยบาย “รัฐนิยม” ด้านวัฒนธรรมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น การแต่งกาย การปฏิบัติของข้าราชการ การปฏิบัติตนของประชาชน เป็นต้น ผลจากการโน้มน้าวด้วยเพลงปลุกใจ ได้ส่งผลให้ประชาชนเข้าใจเจตนาของรัฐบาล 2 ประเด็น คือ 1) ด้านสังคม ประชาชนเข้าใจถึงเจตนาเพื่อให้รักชาติบ้านเมือง โดยใช้ความสามัคคีและความเสียสละเพื่อปกป้องประเทศชาติ รวมทั้งต้องเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย 2) ด้านวัฒนธรรม ประชาชนเข้าใจถึงเจตนาที่ต้องการให้ประพฤติและปฏิบัติตนตามแบบสากลเพื่อให้สังคมไทยทัดเทียมนานาชาติ จากกรณีนี้ได้ส่งผลให้กลุ่มชาติตะวันตกที่มีแนวโน้มว่ารุกรานประเทศไทย มองว่าสังคมไทยได้ปรับตัวตามและให้ความร่วมมือ จึงถือเป็นผลดีต่อประเทศชาติในขณะนั้น

นอกจากนั้น ผลพวงจากนโยบายด้านวัฒนธรรมที่มีเจตนาให้ประชาชนปรับเปลี่ยน พฤติกรรมให้ทัดเทียมนานาชาติ โดยใช้บทเพลงประเภทการส่งเสริมนโยบายด้านวัฒนธรรมของวงดนตรีสุนทราภรณ์ ได้ส่งผลให้ข้าราชการและประชาชนกลุ่มสังคมชั้นสูงได้ปรับพฤติกรรมตามแบบตะวันตก เช่น การแต่งกาย การทักทาย การใช้วัฒนธรรมดนตรีตะวันตก เป็นต้น จนพฤติกรรมใหม่เหล่านั้นได้ส่งอิทธิพลถึงดนตรีในวัฒนธรรมไทย เช่น การแต่งกายตามแบบสากลในวงดนตรีลูกทุ่ง การผสมผสานวัฒนธรรมทางดนตรี เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรมและสมาคมครูดนตรี. (2561). เอกสารประกอบการแสดงดนตรี

“เยาวชน ดนตรีไทยเฉลิมพระเกียรติ” ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

กลุ่มนันทนาการเด็กและเยาวชน กรมพลศึกษา. (2558). แนวทางการจัดประกวดวงโยธวาทิต.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เอส.ออฟเซ็ทกราฟฟิคดีไซน์.

คณะกรรมการผลิตชุดวิชาสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2561). การระหว่าง

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คีตา พญาไทย. (2555). ตำนานครูเพลงไทยสากล ลูกกรุง. กรุงเทพฯ: พงษ์วรรณการพิมพ์.

ณรงค์ พ่วงพิศ. (2545). การประกาศใช้รัฐนิยม ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-

2487). วารสารประวัติศาสตร์. 1(1): 20-44

- ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). **ประวัติการดนตรีไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- พูนพิศ อมาตยกุล และณัฐชยา นัจจนาวากุล. (2559). **แตรสยาม**. กรุงเทพฯ: สายธุรกิจโรงพิมพ์.
- มณฑนา โมรากุล. (2558). **อดีตนักร้องประจำวงสุทธาภรณ์. สัมภาษณ์**. 8 ธันวาคม 2558.
- ยิ่งลักษณ์ บุญเก็บ. (2552). **การใช้เพลงปลุกใจในฐานะสื่อประชาสัมพันธ์ให้คนไทยสำนึกรักชาติของกองทัพบก พ.ศ. 2475-2550**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- สิรินธร กิรติบุตร. (2527). **เพลงปลุกใจไทย (พ.ศ. 2475-2525): การวิเคราะห์ทางการเมือง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2548). **ภาษาในสังคมไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Lyons, J. (1981). **Language meaning and context**. London: Fontana.